

Сања Вишњић

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Сажетак

У раду се разматра однос националног идентитета и националне безбедности. Анализа се одвија у контексту анализе теорија нације уопште и начина на који се формулише улога интереса безбедности. На основу тога се разматра више начина на који се може разумети национална безбедност. Анализирају се традиционални и савремени концепт националне безбедности. Национална безбедност у корелацији са националним идентитетом осветљава се иу односу на конфликтне ситуације, испољавање насиља и ратних сукоба. На крају се се сумирају закључци у равни интереса за човека и перцепције оба главна фактора у свести појединца.

Кључне речи: нација, безбедност, идентитет, национална безбедност, отаџбинска свест.

УВОД

Појам националне безбедности иако је често у употреби, како у научним дисциплинама, тако и у свакодневном говору, није једнозначно одређен. Наиме, нема ни једне нама познате дефиниције националне безбедности која се не ослања на неки исто тако споран и неодређен појам. У домаћој и иностраној литератури национална безбедност као предмет заштите има различите објекте и штити различите вредности и интересе.

Постоје два концепта националне безбедности:

- традиционални концепт националне безбедности;
- савремени концепт националне безбедности.

ТРАДИЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Концепт који изједначава националну безбедност и државну безбедност је традиционални приступ безбедности. У средишту безбедности налази се суверена држава, односно њен опстанак, државна територија и национални суверенитет као виталне вредности и интереси које се штите војним капацитетима.¹

Према овом концепту национална безбедност је исто што и државна безбедност. Оваква пракса била је нарочито присутна у време хладног рата, будући да се национална безбедност схватала пре свега као безбедност државе од војних и субверзивних подухвата других држава. Безбедност једне државе тада се сводила на обезбеђење суверенитета и територијалног интегритета, с једне стране, и на безбедност унутрашњег правно-политичког поретка, са друге стране. Како се безбедност државе често поистовећивала са безбедношћу одређеног режима на власти, изједначавање државне безбедности са националном безбедношћу показало се проблематичним. Изазивало је дилему око тога о чијој безбедности је реч. како то примећује В. Димитријевић, никада нису били сигурни у то на чију се безбедност конкретно мисли, да ли само на безбедност државе као установе у ужем смислу речи, на безбедност одређене нације, на политичку заједницу свих држављана или на све грађане једне државе, независно од њихове етничке, верске и идеолошке припадности. Данас, државна безбедност се третира као један од саставних елемената националне безбедности.

Основно средство заштите, према овом концепту, безбедности јесте моћ држава, која се своди на војну моћ, а потом и на економску. Идеја безбедности извире из потребе

¹ Видети више у: С. Мијалковић, *Национална безбедност*, стр. 58, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

да моћ државе превазилази величину и деструктивност потенцијалних и активних претњи које су усмерене ка територији, суверенитету и њеним спољнополитичким интересима. Овај концепт се још назива и државноцентричним и ортодоксним.²

С обзиром да је заштита државе као такве стављена у први план, брига за свакодневну безбедност људи стављена је у други план.

Највеће претње и опасности по националну безбедност, према традиционалном схватању, су оружани напади споља и различити облици субверзија других држава. Овај концепт заправо занемарује значај економских, социјалних, еколошких, образовних, здравствених и прехранбених проблема људи. Национална безбедност се поистовећује са спољном безбедношћу земље, а грађани су инструмент у функцији остварења безбедности.

Држава властиту безбедност тражи и налази у властитој војној моћи или слабости противника. Од свих опасности које прете основним добрима и усвојеним вредностима државе, као установе у ужем смислу и држави као политичкој заједници свих њених грађана, превасходно се води рачуна о најстаријој и најпознатијој – успешном оружаном нападу стране државе, односно о рату и поразу. Разматрајући изложене традиционалне поставке безбедности, држава је безбедна само када оствари равнотежу између војних претњи и властите војне моћи да на њих одговори.

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Савремено поимање националне безбедности подразумева синтезу безбедности грађана и безбедности државе, али и њихово партиципирање у сферама међународне и глобалне безбедности.

Референтне вредности и интереси штите се од широке лезе појава угрожавања безбедности људског, природног

² С. Мијалковић, *Национална безбедност*, стр. 59, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

и техничко-технолошког карактера, а не само од оружане агресије или субверзивне делатности других држава. Значајна сфера заштитне функције јесте превенција угрожавајућих појава.

Национална безбедност подразумева стање несметаног достизања, уживања и оптималне заштићености националних вредности и интереса које се постиже, одржава и унапређује на основу безбедности грађана, националног система безбедности и наднационалних безбедносних механизма, као и одсуство страха од његовог угрожавања и колективни осећај спокојства и контрола развоја будућих појава и догађаја од значаја за живот друштва и државе.³

Поред традиционалне поделе националне безбедности на унутрашњу и спољашњу безбедност, према савременом концепту, национална безбедност се састоји од: мира и слободе, безбедности националног суверенитета, безбедности територије, безбедности политичког система и политичке независности, безбедности правног поретка, економске безбедности, енергетске безбедности, информационе безбедности, социјалне безбедности, еколошке безбедности и безбедности националног идентитета, части и достојанства. Ове компоненте националне безбедности прожимају се у више сектора националне безбедности. Ове сфере су веома испреплетане и међузависне. Угрожавањем појединих компоненти, угрожавају се у неке друге компоненте националне безбедности.

Као што смо и раније рекли, постоји велики број дефиниција националне безбедности. Већина њих се може подвести под претходно наведена два концепта (с обзиром на објекте заштите) те их нећемо појединачно наводити. Битно је истаћи да је савремени концепт националне безбедности концепт који сматрамо исправним, те ћемо суштину националне безбедности одредити у ужем и ширем смислу.

Под националном безбедношћу у ужем смислу подразумева се стање заштићеног, слободног, стабилног и извесног постојања, функционисања и развоја једне државе. Под националном безбедношћу, у ужем смислу

3 Исто, стр. 69.

речи, подразумева се стање у којем нема озбиљних претњи и опасности за опстанак једне државе, за њену независност, територијалну целокупност и уставно-правни поредак, као и за живот, права и слободе њених грађана и здраву животну средину. Национална безбедност у ширем смислу речи може се дефинисати као збир објективних и субјективних чинилаца и околности од којих зависи опстанак, функционисање, развој и друге битне вредности једне државе (њена независност, територијална целокупност, уставно-правни поредак, живот, права и слободе њених грађана и здрава животна средина). Иако многи од тих чинилаца и околности могу да делују на националну безбедност и позитивно и негативно, овде се мисли, пре свега, на оне који делују позитивно, односно на оне који доприносе достизању и очувању безбедности. Они чиниоци и околности који доводе до угрожавања опстанка и функционисања државе могу се укључити у дефиницију небезбедности, као супротности безбедности.⁴

Познато је да се национална безбедност односи на делатност државе којом она, у складу са својим друштвеним могућностима у садашњости и ресурсима које гради за будућност, штити властити идентитет, опстанак и интересе. При том су друштвене могућности у свом најширем схватању условљене и културним обележјима, као што су традиција, вредности, веровања, институције, али и начин живота.

Национална безбедност може се представити као способност државе (нације) да опстане тако што ће заштитити територијални интегритет и суверенитет, остварити политичку самосталност и уз помоћ државних атрибута заштитити своје унутрашње вредности од угрожавања, које може доћи споља или изнутра.⁵

Заштита основних вредности друштва полази од активности националних безбедносних структура путем организованог специфичног апарата државе и не произлази искључиво из ефикасности, већ и суштине и функције, као и превенције укупних хуманистичких вредности којима се на

4 Више у: Р. Илић, *О дефинисању и дефиницијама националне безбедности*, стр. 137 – 138, Војно дело, Београд, 2012.

5 О овоме Бодин пише на више места у: М. Бодин, *Национална безбедност*, Центар за друштвена истраживања, Београд, 2017.

цивилизован начин постижу национални безбедносни ефекти у друштву.⁶

УГРОЖАВАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Глобализације је у другој половини 20. века довела у питање опстанак националног идентитета: евидентна је забринутост многих народа од могућег губљења идентитета, па је ово питање почело да се разматра и из угла озбиљне не-војне претње безбедности нације и државе.

Када кажемо национални идентитет, мислимо на рационално и емотивно поистовећивање јединке са глобалним националним колективом. Тиме појединац остварује егзистенцијалне потребе, осећа се делом целине, сигурнијим и са извеснијом будућношћу. Због тога државе и друштва држе до свог националног идентитета и атак на њега доживљавају као напад на своју личност, друштво и државу (национални понос и достојанство). Циљ националног идентитета је и превазилажење различитости међу члановима друштва стварањем свести о припадности једној нацији која има заједничке вредности и интересе..

Безбедност идентитета доводи се и у везу са бројним појавама којима се угрожава живот колектива и група, попут расизма и ксенофобије, етничких и верских конфликта, демографских експлозија и имплозија, добровољних и присилних миграција, етничког чишћења и геноцида и слично.

Почетком 21. века скоро све земље у свету су више или мање угрожене деловањем различитих снага, споља или изнутра. Разлози за постојање те угрожениости налазе се, између осталог, у њиховом међународном или геополитичком положају, хегемонији великих сила, унутрашњој нестабилности, неразвијености демократских институција, разним супротстављеним интересима, постојању сепаратистичких и сецесионистичких тежњи националних мањина код вишенационалних држава, итд.

---

6 Видети У: М. Бодин, С. Станаревић, *Безбедносна култура као друштвени ресурс националне безбедности*, стр. 86, Војно дело, Београд, 2014.

Можемо разликовати унутрашње и спољашње факторе који утичу на деструкцију националне безбедности. Освешћивање проблема унутрашње дезинтеграције суочава нацију са проблемом очувања идентитета, а тиме и препознавање интереса безбедности. У тај интерес убрајају се облици угрожавања ентитетске структуре који немају експлицитни облик претњи, већ делују инверзно, мењајући садржај пројекције и нације и безбедности. Остваривање националне безбедности упоређује се са стањем националног идентитета, а затим и интегритетом и суверенитетом.⁷

Национални идентитет представља кључну претпоставку успешног функционисања друштва и државе; човек с идентитетом представља значајан субјект друштва, а друштво с идентитетом представља стабилан темељ индивидуалне, социјеталне и националне безбедности. Свака модерна држава гради свој идентитет и уз помоћ интегралне безбедности – безбедност државе се односи на њен суверенитет, а безбедност друштва на његов идентитет. Интегрална безбедност, тј. свеукупна или целовита безбедност, то је одбрана од свих облика оружаног и неоружаног угрожавања и стварања потпуне и свестране безбедности на свим нивоима и у свим садржајима живота и деловања човека и друштва.

Сукоби између носилаца различитих идентитета најчешће настају због нетолеранције према доминирајућим (често непомирљивим) различитостима у њиховим идентитетима, па испољавање идентитета једне групе ствара осећај угрожености код припадника других група. Национални идентитет је често повезан са различитим појавама угрожавања безбедности друштва, па су тако евидентни случајеви

- угрожавања идентитета (нпр. ускраћивање права на слободу вероисповести),
- угрожавања манифестације идентитета (нпр. рушење верских и културних објеката и историјских споменика),
- угрожавања појединаца и колектива због њиховог идентитета (нпр. дискриминација, физичко насиље, тероризам или рат против припадника друге етничке или верске групе).

⁷ О овоме. М. Бодин, *Национална безбедност*, стр. 62, Центар за друштвена истраживања, Београд, 2017.

Као што знамо, национални идентитет одликује изузетна комплексност, а самим тим и на комплексност могућих претњи по идентитет. Те претње могу бити хоризонтално надметање, попут миграција, или вертикално надметање, попут интеграције и сецесије.

Данас, рекли бисмо више него икада, с једне стране, државе су суочене са бројним претњама и изазовима, а с друге стране, нису способне да одговоре на различите облике угрожавања и на многе захтеве националних група, јер нарочито све више губе контролу над решавањем тих питања. Претње по национални идентитет се огледају кроз

- Неконтролисане имиграционе токове;
- Питања интеграција и сецесија;
- Конфликте око граница или мањинских питања;
- Експанзију исламског верског фанатизма и тероризма;
- Замену традиционалног разумевања сексуалности и прихватање других форми сексуалности;
- Религијске конфликте, итд.

Претње по национални идентитет различито су схваћене у Западној и Источној Европи. Због европских интеграција данас је велики део државне моћи пребачен на ниво Европске уније, што је нације додатно учинило рањивим. У случају да се национална група осети угроженом због имиграције, навале страних идеја или производа, могла је од државе захтевати помоћ и реакцију. Данас је ситуација нешто компликованија. Данас држава није способна да одговори на многе захтеве националних група, јер више нема контролу над решавањем тих питања.

У Источној Европи многи конфликти везани су за питања граница и мањина. После пада Берлинског зида и појаве нових безбедносних проблема на истоку, Западна Европа одлучила се за убрзавање процеса интеграције како би Европа одржала своје јединство. Међутим, многи народи на западу почели су да преиспитују идеју интеграционог пројекта, позивајући се на очување националног идентитета. Они интеграцију почињу да доживљавају као претњу по сопствени национални идентитет,

тако да очување идентитета постављају као главно питање безбедности, односно као питање опстанка. Тада оно почиње да добија предност над свим осталим питањима. Док су на западу Европе држава и нација раздвојене, на истоку је доминантан етнички концепт нације, у оквиру ког постоји спрега нације и државе. У оквиру овог концепта идеал је то да свака нација треба да има своју државу и свака држава своју нацију. Због тога се јављају сецесионизам и избијају конфликти, што је последица прокламованих права на исту територију, као и конфликти око граница или мањинских питања.

Мигрантска криза се у државама Уније показала као могући окидач за буђење националног идентитета и интересе европских држава. Мигрантска криза узроковала је поделе међу чланицама Европске уније о томе који је најбољи начин за њено превазилажење или бар ублажавање. Озбиљности тог проблема доприноси и чињеница да актуелне миграције на европском тлу производе двоструке ефекте, како негативне, тако и позитивне. Као негативне последице мигрантске кризе нарочито се истиче појава ксенофобије, нарушавање поверења, настанак етничких и религијских конфликата. Међутим, миграције имају и позитиван ефекат на национални идентитет и то пре свега кроз јачање свести и мотивације за очување националног идентитета.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И НАСИЉЕ

Насиље као социолошки и друштвено-историјски феномен неизоставни је пратилац друштвене заједнице од њеног настанка до данас. Насиље се може дефинисати на различите начине. Општа дефиниција насиља је: насиље је употреба силе да би се изнудило одређено понашање људи противно њиховој вољи, односно одређени резултат.

Насиље је негативан утицај на основне људске потребе (опстанак, здравље, идентитет, слободу), и који ограничава потенцијалну могућност њиховог задовољења. Насиље се манифестује као примена физичке или психичке принуде с циљем да се у неком сукобу интереса или обичном личном сукобу сломи отпор противника. Може да буде физичко и психичко, директно и индиректно, структурално и институцијално,

индивидуално и колективно, масовно и појединачно, тренутно и дуготрајно, рационално и ирационално, свесно и несвесно.

Невероватна моћ насиља такође лежи у чињеници да једном када сукоб почне он више не оставља много опција оним сегментима друштва који га иницијално нису подржавали. Када „потече крв“ она убрзо ућутка слабе и неодлучне припаднике одређене нације или етничке заједнице, стављајући их пред „свршен чин“ који им не оставља много избора.

Насиљем је средство за брзо и ефикасно постизање резултата који се не могу постићи ни на један други начин. Са једне стране, освајањем територија, протеривањем непријатељског становништва и уништавањем трагова његовог постојања, историје и културе, обезбеђује се простор будуће егзистенције победничке националне заједнице, а истовремено се бришу сви елементи и докази заједничког живота и постојања различитих група, како у материјалном свету, тако и у свести самог становништва, било да се ради о жртвама насиља или његовим починилацима. На тај начин се сложени, вишеструки или ослабљени идентитети бришу, уступајући место поједностављеним моделима идентификације.

Насиља, између свих врста насиља, које је значајно за проучавање питања очувања националног идентитета су:

- Етнички мотивисано насиље;
- Политичко насиље.
- Етнички мотивисано насиље

У основи етничких сукоба леже етничке разлике које са једне стране изазивају страх од дискриминације, асимилације или насиља, као и примену једне или више ових метода, а са друге тежњу ка слободом, односно аутономијом, или независношћу.

Националне идентификације као самоодређења дате групе која може себе видети као „посебну“, имплицира да сусрет са потенцијалним угрожавањем интереса групе на основу етничке или националне различитости ствара могућност за рађање конфликта, а затим и насиља. Етничко насиље примењиваће се против оних који не припадају датој заједници, али и против

оних у сопственим редовима, а који се не понашају у складу, нити поштују посебност сопствене заједнице. Уколико се оцене издајником и отпадником, суочавају се са осудом, терором, кажњавањем.

Појединци који се снажно идентификују са својом етничком или националном групом често одговарају на напад или претњу упућену групи као да су усмерени према њима лично, без обзира на то да ли су, на било који начин, лично угрожени или не и често испољавају врло висок ниво емотивности, првенствено бес испуњен мржњом са деструктивним намерама. Свака политичка криза и оружани сукоб карактеристични су, између осталог, и по томе што код својих актера изазивају експлозивну мешавину интензивних позитивних и негативних емоција које су, у великој мери, међусобно условљене. Процес етничке мобилизације, на свом путу до конфликта и, ултимативно, рата, побуђује јака осећања озлојеђености, беса и стида, праћена позитивним емоцијама ентузијазма, љубави и наде. Када почне оружани сукоб постојећа осећања се даље интензивирају, обзиром да насиље има јединствену моћ да изазове дуготрајне дубоке и деструктивне емоције, у распону од осећаја интензивног бола, стида, понижености и губитка, до беса, мржње и жеље за осветом. Дуготрајна осећања непријатељства могу да се кристализују у интензивна и чврста осећања чисте мржње, тако јаке да је у стању да подстакне насиље чак и у недостатку посебне провокације. Жеља за осветом представља изузетно моћну компоненту дуготрајних насилних конфликта. Након поновљених циклуса насиља само насиље ствара заједничку антипатију и неповерење, што затим подстиче ново насиље, што се може видети на примеру дуготрајних етничких конфликта. Истовремено, насилни сукоб продубљује осећај емпатије на националној основи и јача везаност за чланове сопствене заједнице, као и приврженост према заједници и свим оним симболима који је представљају.

Оно што претходи етничком насиљу је етнички конфликт (конфликт сам по себи није насилан). Етнички конфликт дуго је један од главних извора несигурности у свету и све више то постаје. На списку од десет најкрвавијих унутар државних конфликта у XX веку половина су били етнички конфликти.

Дакле, реч је о конфликтима који су тешко решиви, дуготрајни, засновани на интересима или идентитету, или у комбинацији једног с другим. Може се рећи да је етнички конфликт постао универзална појава, јер не постоји ниједна земља за коју се може рећи да је у потпуности имуна на овај феномен. И то не само земље са слабо развијеном економијом, већ и богате западне демократије суочавале су се или се суочавају с етничким конфликтима различитог интензитета.

Карактеристични елементи етничког конфликта могу бити:

- Присуство две или више етничких група, које идентификују себе или оне друге коришћењем етничких критеријума;
- Супротстављене групе живе унутар исте територијалне јединице;
- постојање јасне разлике између етничких група у погледу циљева, интереса, вредности, итд;
- Граница нације и државе се не поклапају. Држава не поседује унутрашњи легитимитет, јер већина њених грађана не дели неку врсту заједничког политичког и/или националног идентитета;
- Држава је кључни актер, у смислу да представља већинску заједницу, а њена улога је од кључног значаја за упорност конфликта;
- Насиље је и узрок и последица, а обухвата и насиље против цивила;
- Постоји страх, неповерење и сумња између припадника различитих етничких група.

Велики број етничких конфликта изазван је немогућношћу задовољења потреба за посебним и признатим идентитетом, за сигурношћу традиције, културе, вредности и веза, као и за могућношћу доношења одлука које се тичу виталних интереса и вредности. Непријатељства и сукоби засновани на етничким разликама углавном укључују осећаје неправде који су заједнички великом броју појединаца који деле идентитет.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И РАТ

Вебстеров речник дефинише рат као: „облик уобичајено отвореног и обављеног непријатељског сукоба између држава или нација. Међутим, у савременом свету, актери у ратовима су и недржавне групе.

Најцитиранија дефиниција рата је дефиниција коју је дао Клаузевиц и она гласи: рат је акт силе намерава да принуди противника да испуни нашу вољу и наставак политичког општења са мешавином других средстава.

Познато је да се рат води на три нивоа, односно на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу, међутим за овај рад је значајнија класификација пуковника Џон Бојда. Он прави разлику између моралног, менталног и физичког нивоа вођења рата. Реч је о интеракцији и изолацији противника физички, ментално и морално од његовог спољашњег окружења, уништавајући њихов поглед на свет или његову оријентацију⁸.

Морални ниво рата је најзначајнији аспект савременог рата и неуспех на моралном нивоу може имати катастрофалне последице .

Ментални ниво рата представља везу између моралног и физичког нивоа. Он представља интелектуалну активност за савладавање физичког нивоа рата и за процењивање утицаја физичких акција на морални ниво.

Најчешће се истиче физички ниво ратовања, међутим он је најмање значајан. Статистички је мерљив, али не представља знак успешног ратовања.

Савремени ратови усмерени су на менталну и морално-психолошку парализу непријатеља, а његов циљ је да изазове колапс непријатеља изнутра, а не његово физичко уништење.

Савремени рат фокусиран је на морални ниво рата, при чему његови актери настоје да убеду све стране и оне неутралне стране у сукобу, да је циљ за који се они боре морално супериоран и да политичке калкулација на менталном нивоу постају ирелевантне.

8 М.Сретеновић, *Променљивост физиономије рата*, стр 284, Војно дело, Београд, 2011.

Нови сукоби у фокус бораца стављају питање идентитета, што заправо представља резултат процеса глобализације. У постмодерном друштву дошло је до слома традиционалних подела на основу класе и идеологије, а веће тежиште је на идентитету и култури. Питања идентитета су подржана у последњим ратовима.

Рат и насиље имају неколико друштвених функција од којих је једна од најзначајнијих њихова улога у афирмацији националног идентитета. Посредством рата појединац и друштво стварају слику о себи, шта су они, али и слику о другима, односно, шта они нису. На изградњу идентитета велики утицај има ратна реторика. Ратном реториком стварамо хероје, дела наших уздижемо и величамо, успехе наглашавамо и бојимо их националним мотивима. Ратном реториком стварамо и непријатеље, представљамо их лошим, претњом и нападачима на национални идентитет и државу.

Свака претња физичком опстанку и идентитету етничке или националне групе доводи до мобилизације унутар заједнице и тесног повезивања њених чланова. У оквиру заједнице развијају се јаке противречне емоције: анимозитет и отпор према непријатељу, а истовремено и блискост и солидарност са другим припадницима групе. Поред утицаја који насиље и рат имају на појединце и друштва, не можемо заборавити на утицај који имају на културу и историју. У периодима политичких криза и оружаних сукоба долази до пораста утицаја свих оних фактора који иначе делују кохезивно на националне заједнице, као што су религија, култура, традиција, историјска прошлост, митови и легенде. Поред тога, рат је феномен који има кључну улогу у историји већине нација и националних држава, али и у неким другим елементима њиховог идентитета, као што су култура, традиција, митови и легенде. Традиција, историја, морал који чине душу нације и идентитета заправо су настали у периодима многобројних историјских и савремених ратова за одбрану, ослобођење, независност и слободу.

На почетку сваке анализе рата, неопходно је истаћи суштинску разлику између самих појмова конфликта и насиља. Наиме, у међународним односима веома често долази до конфликта услед спорова због супротних интереса. Сам

по себи конфликт не мора обавезно да представља озбиљну претњу, што и јесте његова основна разлика у односу на рат или насиље генерално.

Готово свака интеракција међу људима резултира неком врстом конфликта који може да буде изазван религијским, идеолошким, етничким, економским, политичким, територијалним или неким другим питањима. Закључујемо да сваки конфликт не би требало посматрати као абнормалну појаву. На конфликт не треба гледати као на неминовно деструктивну појаву, обзиром да он такође може да промовише друштвену солидарност, креативно размишљање, учење и комуникацију тј. све оне факторе који су од критичне важности у решавању спорова и неговању сарадње. Конфликт, међутим, постаје претња у тренутку када једна или више сукобљених страна, из било ког разлога, одустану од ненасилних метода његовог решавања и окрену се оружју као начину решавања конфликта, при чему конфликт прераста у рат.

Рат није само деструктиван фактор друштвеног развоја, он често представља мотор изградње културе, идентитета, друштва и, саме нације што га чини вероватно јединим феноменом који поседује моћ да руши и изграђује, уништава и ствара истовремено.

У великом броју случајева, циљ рата није само освајање територија и физичко уништење људи, већ и уништење њихове културе, традиције и историје, односно потпуно уништење одређене етничке или националне групе на одређеној територији. Суочени са могућим искорењивањем своје културе и вредносних система људи почињу да се идентификују по етничкој или националној основи.

До истицања заједничке културе у кризним временима долази јер је њена моћ повезивања чланова друштва немерљива, култура представља и ризницу историјског памћења, знак континуитета личног и колективног идентитета.

Поред непосредног искуства рата, његово историјско искуство такође има значајну улогу у стварању и обликовању идентитета етничких и националних група. Суочене са претњом физичког уништења, друштвене заједнице су кроз

историју биле принуђене да се прилагођавају, развијају и усавршавају, како би се успешно одбраниле од напада. Ратна искуства су изазивала темељне промене код појединаца и читавих друштава, обликујући, мењајући или уништавајући њихове вредносне системе, културу и традицију, и, самим тим, њихову свест и идентитет.

Како се значајни периоди историје већине етничких група и нација састоје од ратова, страних окупација и дуготрајних политичких криза, не можемо заборавити чињеницу да је већи део светске историје историја крвопролића, утицај историје на национални идентитет је у ствари утицај рата, насиља и политичких криза на идентитет.

Историјске приче о рату користе се од стране држава и режима на власти како би код становништва створили посебна ратна сећања. Ратови, било добијени, било изгубљени, користе се не само у функцији јачања националног идентитета, већ и као преносиоци друштвено пожељних вредности и врлина. Обзиром на чињеницу да је искуство рата један од најмоћнијих и најефективнијих катализатора индивидуалних, националних и политичких идентитета, ратна сећања се могу употребити на различите начине у циљу обликовања осећања и мишљења чланова одређене етничке или националне заједнице. Историјске приче о рату су извор осећања поноса, поистовећивања са нашим прецима и стварају осећај дужности да се одужимо нашим прецима, који су се херојски борили за нашу земљу.

На изградњу националног идентитета велики значај имају и ратни споменици, датуми и комеморације. Они су подсетник онога што је прошло и морало да прође да би све било како је сада. Они причају причу генерацијама, преносе поруке и вредности. Слободно их можемо назвати чуварима традиције и чуварима националног идентитета.

ОЧУВАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Када се питамо да ли је национална безбедност остварена, интересује нас да ли нација живи у миру, да ли је слободна и да ли се развија. Без одређивање услова на којима се заснива

национална безбедност, нећемо моћи да знамо да ли је има или нема. Безбедност нације као ентитета је врхунски интерес безбедности. Нација неће ни знати да ли је у сукобу са неким док се не суочи са последицама.⁹

Нација не губи идентитет у рату, већ супротно, у току мира, прикривеним деловањем, али и често отвореним и директним деловањем. Под тим се подразумева деструктивно деловање на све облике свести у животу људи једне нације и то на: државном (политичком), друштвеном и појединачном нивоу.

Као што смо и раније говорили у овом раду, критеријуми за остваривање националне безбедности су национални идентитет, национални интегритет и национални суверенитет. Управо на овом критеријумима тестира се остваривање националне безбедности и слобода нације. Такође, као што смо и раније рекли, основни критеријум на које се тестира остварење националне безбедности је национални идентитет. Без националног идентитета немамо основу ни могућност за постојање друга два критеријума. Може се поставити питање како национални идентитет утиче на формирање националног интегритета и националног суверенитета? Зашто они не могу постојати сами по себи? Нација у складу са својим националним идентитетом, формулише своје сопствене интересе.

Национални интерес је операционализација основних потреба нације или државе и непосредно или посредно се односи на њихову безбедност. Витални национални интерес је корист, добит, погодност круцијалног значаја за опстанак и развој нације. Национални интереси се тичу нације у целини и деловима. Они извиру из сплета националних вредности и потреба, обликују се у окриљу нације и обликују нацију у њеним хтењима и идентитету.

Као што знамо, интегритет значи деловање усмерено ка очувању или обнови целовитости националног ентитета у свету, тј. грађење институционалних веза које омогућавају реализацију националних интереса, док се суверенитет односи на остваривање националних интереса, али и заштиту

9 О овоме У: М. Бодин, *Теоријске основе менаџмента националне безбедности*, стр. 147 и даље, (докторска дисертација), Универзитет у Београду - Факултет безбедности, Београд, 2007.

националних вредности на својој територији као и њихово заступање изван граница.

С обзиром да национални идентитет утиче на формирање и одређивање националних интереса и вредности, јасно је зашто без националног идентитета нема ни националне безбедности. Зато ћемо се у даљем тексту бавити начинима очувања националног идентитета.

Очување националног идентитета је сложен процес у којем морају бити укључене све структуре друштва. Оно се врши на неколико нивоа и то на:

- Државном;
- Друштвеном;
- Појединачном нивоу.

ДРЖАВНИ НИВО ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Државни ниво очувања националног идентитета огледа се у настојању да се уставом и законима заштите не само права мањинских националних заједница већ да се јасно заштите права већинске националне заједнице која баштини конкретну државу чије име и носи.¹⁰

Неуважавање националног карактера, посебни својстава и карактеристика доминантне нације може имати негативне последице по националне интересе, али и по целокупну националну безбедност. Уколико сама држава не ради на изградњи националног идентитета, и води политику која је у супротности са њим, доводи до тога да се људи не могу идентификовати са њом, а самим тим, да желе учествују у њеној одбрани али и целом животу државе. Тај недостатак идентификације може довести до великих проблема током ратова и сукоба. Како неко да брани своју отаџбину уколико је не осећа својом душом?

С тим у вези, одбрамбени систем мора да угради механизме који развијају отаџбински однос народа и војске државе.

¹⁰ Видети: М.Бодин, *Национална безбедност*, стр. 73, Центар за друштвена истраживања, Београд, 2017.

Из тога разлога, на нивоу државе је неопходно изградити и радити на изградњи јаке националне свести. Национална свест подразумева љубав према својој нацији, добро познавање националне историје и културе, истицање националних обележја, национални понос и страсно залагање за национални просперитет. Такође, свест о отаџбини требало би прожети са националном свешћу, чиме ће држава бити схваћена као отаџбина, као колевка наше традиције, историје, културе, наших предака.

Политика националне безбедности мора бити у складу са националним интересима, јер уколико држава сарађује са другим државама на пољу безбедности и при томе то деловање буде у супротностима са националним интересима, национална безбедност губи смисао и она престаје да постоји. Сваки покушај додворавања завршава се погубно. Регионална и међународна сарадња на пољу безбедности је добра и корисна, у данашње време и неопходна, све док тиме не шкодимо својој земљи, свом народу, својој посебности и идентитету. Не треба подлећи било каквом притиску или уцени, јер тада пристајемо на урушавање сопственог идентитета.

ДРУШТВЕНИ НИВО ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Остварење националне безбедности, али очување националног идентитета на нивоу друштва подразумева способност друштвених чинилаца једне нације да утичу тако да развој друштвених односа доприносу развоју националне безбедности.¹¹

Од нарочите важности за националну безбедност јесте питање како се институције и јавно мњење формирају и на који начин се каналишу. Као значајни елементи развоја и очувања националног идентитета јављају се образовне институције, научне и културне установе, али и изградња националне економије, према интересима националне стратегије привређивања.

---

¹¹ М. Бодин, *Менаџмент националне и људске безбедности*, стр. 69 и даље, Факултет безбедности, Београд, 2015.

Један од начина очувања националног идентитета је и развој културног туризма. Културни туризам је облик туризма, који између економских и социо-културних користи, има значај због откривања споменика и локалитета. То доприноси њиховом одржавању и очувању и има позитивне учинке на исте.¹²

Образовни систем доприноси стварању националног идентитета на два начина. Избором и обликовањем културолошких садржаја користе се објективни чиниоци идентитета, али будући да садржај идентитета подразумева и субјективни однос, доживљај, очигледно је да творци образовне политике у овом делу морају да размишљају и о наставним средствима помоћу којих ће утицати на развој оних особина личности који се везују за национални идентитет, за нацију којој припадају рођењем.¹³

Сваком елементу националног идентитета треба посветити посебну пажњу, и сваки је важан уколико желимо да очувамо сопствени национални идентитет.

Није довољно о томе само говорити, неопходно је делати. Очување традиције је изузетно важно за питање идентитета. Губљењем традиције, губимо додир и континуитет нашег постојања као нације. На друштвеном плану то се може огледати у неговању обичаја, фолклора, манифестација.

Континуитет националних вредности није могуће очувати на имагинарни начин, већ помоћу конкретних материјалних и духовних показатеља. Ти показатељи су заправо културно наслеђе. Културно наслеђе представља подлогу целокупног материјалног и духовног развоја једне нације, те има одлучујућу улогу у конституисању али и очувању националног идентитета. Културно наслеђе може се одредити као скуп материјалних и духовних творевина од посебног значаја за културу, науку и сторију одређеног друштва, које је настало као последица свесне људске активности у току историјског развоја¹⁴.

---

12 С.Бесермењи, С. Марковић, *Културни туризам Војводине у функцији очувања националног идентитета националних мањина*, стр. 295, Култура полиса, Београд, 2014.

13 З. Аврамовић, *Југословенство (и комунизам) – извори српске саморжђе*, стр. 48 -49, Култура полиса бр. 15, Београд, 2011.

14 М.Базић, *Идентитет и културно наслеђе Срба*, стр. 60, Научна КМД, Београд, 2009.

Очување националног идентитета не би било могуће ако би се само неговало културно наслеђе, а угушио стваралачки чин. Живети само од културе пренесене из прошлости утицало би на гушење стваралачког и креативног живота. Национални идентитет и развој се не могу само темељити на прошлости, већ и на креативној садашњости која би обогатила ту прошлост. Културно наслеђе треба да доприноси развоју критичког духа и стваралаштва појединца, јер се само на тај начин културно наслеђе богати, а нација живи од богатства културе.

У изградњи и очувању националног идентитета јављају се два важна процеса¹⁵:

- Преношење културног наслеђа са једне генерације на другу;
- Стварање нових културних вредности.

Медији као једна од важних сегмената друштва има велики утицај на како формирање, али тако и очување националног идентитета. Преко медија се формира јавно мњење, односно јавно мњење се формира артикулацијом јавних интереса.

Медији могу бити изузетно корисно средство у очувању националног идентитета, пре свега неговањем матерњег језика, његовим правилним и не искривљеним коришћењем. Такође, медијима се представљају различити догађаји из националне историје, као и различити елементи националне културе: фолклори, ношње, храна, музика. Иако се обично истиче негативно дејство медија по национални идентитет, оно може, у правим рукама, бити имати позитиван ефекат на развој националне свести и националног идентитета уопште.

Међутим, уколико су медији у рукама центара моћи, који стварају програм пун антinationалних интереса, долази до подривања националног идентитета, тиме и националног суверенитета, а све укупно доводи националну безбедност у питање.

Бављење питањем очувања националног идентитета, није важно само на територији дате земље, већ и међу припадницима нације који живе ван у тзв. дијаспори. Често имамо случај да су припадници нације у дијаспори више национално освешћени

15 Исто, стр. 68.

него они који живе у отаџбини. Начини очувања националног идентитета у дијаспори су: организовање наставе на језику припадајуће нације, организовање културних дешавања, издавачка делатност, организовање културних удружења, како фолклорских, тако и певачких, спремање традиционалне кухиње, али и поштовање религијских обичаја.

ПОЈЕДИНАЧНИ НИВО ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Деловање државе и друштва у циљу промоције и очувања националног идентитета није довољно уколико то не практикује и појединац, интимно. Све полази од човека као појединца. Начини којима појединац доприноси очувању националног идентитета су:

- Придржавање традиције и неговање обичаја;
- Васпитање деце у духу националне културе;
- Образовање на матерњем језику и његова употреба;
- Употреба националног писма;
- Познавање сопствене националне историје.

Присталице глобализације и универзалног-глобалног идентитета постављају питање, чему различити национални идентитети, зар није боље имати једна заједнички-исти. Они када то питају не схватају да то не би био једна нови, новостворени и досада непознати идентитет. То би био идентитет најмоћније силе која остварује превласт у свету. Свет постаје културна својина САД. Покушај наметања једне културе, значило би одузимање слободе онога што неко жели да буде или онога што је био. Одбацивањем нашег сопственог, ми одбацујемо себе.

Литература

Аврамовић З., *Југословенство (и комунизам) – извори српске самомржње*, Култура полиса бр. 15, Београд, 2011.

Базић М., *Идентитет и културно наслеђе Срба*, Научна КМД, Београд, 2009.

Бесермењи С., Марковић С., *Културни туризам Војводине у функцији очувања националног идентитета националних мањина*, *Култура полиса*, Београд, 2014.

Бодин М., *Теоријске основе менаџмента националне безбедности*, (докторска дисертација), Универзитет у Београду - Факултет безбедности, Београд, 2007.

Бодин М., Станаревић С., *Безбедносна култура као друштвени ресурс националне безбедности*, Војно дело, Београд, 2014.

Бодин М., *Менаџмент националне и људске безбедности*, Факултет безбедности, Београд, 2015.

Бодин М., *Национална безбедност*, Центар за друштвена истраживања, Београд, 2017.

Мијалковић С., *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

Илић Р., *О дефинисању и дефиницијама националне безбедности*, Војно дело, Београд, 2012.

Мијалковић С., *Национална безбедност – од Вестфалског концепта до хладноратовског*, Војно дело, Београд, 2009.

Смит А., *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 2010.

Sanja Visnjic

NATIONAL SECURITY AND NATIONAL IDENTITY

Resume

The paper discusses the relation between national identity and national security. The analysis is been conducted in context of the theory of the nation in general and the way in which the role of the security interests is formulated. On this basis, there are several ways in which national security can be understood. Traditional and modern concepts of national security have been analyzed. National security in correlation with national identity will be considered in relation to conflict situations, manifestation of violence and war conflicts. Finally, conclusions are drawn on the level of interest for individuals and the perceptions of both main factors in the individual's consciousness.

Keywords: nation, security, identity, national security, homeland consciousness.

---

* Овај рад је примљен 12. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. априла 2019. године.